

Sági Lajos
A művelt föld és a hitfogadó ember,
a teremtett világ szerves egysége
Mi lesz veled tanyavilág?
Merre tartasz Magyarország?

Hozzászólás a földtörvény kérdéséhez, és a fenntartható vidékfejlesztés gondolatához

Úgy szeretnék a magyar föld kérdéséhez, illetve a fenntartható vidékfejlesztés gondolatához hozzászólni, mint a hajdanvolt, szegénységében is életerős tanyavilág gyermeke. Gyerekként nyitott szívvel hallgattam az idősek mondandóját. Ők még a próbatételekben és tragédiákban is meg tudták őrizni méltóságukat, derűjüket. Az ő bölcsességüket, mint az élet igazságát, ma is meg kell idézni.

Úgy is hozzá kell szólnom a föld és a parasztság kérdéséhez, mint egy kifosztott földön, életerejében összetört, a maga testi és lelki nyomorúságában vergődő nép lelkipásztora. Ebben a minőségben csak e nép testi és lelki megfogyatkozásáról tudok beszámolni. A kényszerkolhozosítás talajvesztettsége és agrárproletárrá süllyesztése után következett az előkészítetlen kényszerprivatizáció szabadrablásos kapitalizmusának megrázkódtatása, és végül a szorongás: a „magaspolitika” „az ország” uniós érdekei miatt az ő jövőjüket fogja föláldozni, az eddigi tapasztalataik szerint kiszámíthatatlan külföldi érdekeknek.

Amikor hat év budapesti munka után, egy évvel a rendszerváltás előtt, 1988-ban, a főpástoromtól tanyára kértem magam, így fogalmaztam: „Szeretnék ott lenni, ahol az ország sorsa eldől.” A politikai, társadalmi és gazdasági folyamatokat látva félek, hogy nem sok idő múltán ezt kell majd mondanom: „Ott voltam, ahol az ország sorsa eldől.”

A föld és az ember, mint egyetlen egység

A földtörvény kérdésében eddig mindig figyelmen kívül hagyták, hogy a föld, és a rajta élő, illetve azt művelő ember, a föld népe, egyetlen, szerves egységet alkot. Amikor földtörvényeket hoznak, akkor emberek sorsáról döntenek, kultúrát segítenek, vagy rombolnak. A tragédia az, hogy eddig a „föld népét” sohasem kérdezték meg, amikor átrendezték lába alatt a talajt.

A föld sorsa annak a népnek a sorsa, amely rajta él, és a nép sorsa annak a földnek a sorsa, amelyen él. A földet csak a parasztsággal együtt szemlélhetjük. A parasztság életében a politikai és a gazdasági, illetve a kulturális és az erkölcsi kérdések még mindig szerves egységet alkotnak! Ezért még, minden törekvése ellenére is népnek nevezhető. Ha bármelyik szempont csorbát szenved, csak a nép kiszolgáltatottsága nő, és csak megfontolatlan, népromboló, erkölcstelen és igazságtalan törvények szülehetnek!

Félő, hogy a földtörvények önkényes meghozatalának olykor a tudatos néprombolás volt a célja.

Gandhi, aki még merte a népet népnek tekinteni, a szó hagyományos, és szellemi-kulturális értelmében, egy India függetlenségével foglalkozó kongresszuson a következőket mondta: „India 700 ezer falu, nem pedig néhány száz ügyvéd Delhiből és Bombayból. Amíg nem állunk oda magunk is a tűző napon földjeiken verejtékező milliók mellé, a szó igazi értelmében nem képviselhetjük Indiát. És reményünk sincs arra, hogy egy nemzetként szálljunk szembe a britekkel!”

Az ő igazsága számunkra is igazság! Amíg ugyanis nem tárjuk föl mi magunk a tönkrevert, becsapott, összezavarodott gondolkodású parasztságunk elmúlt évszázadát, amíg nem értjük meg testi-lelki nyomorúságának okait, és nem éljük át kilátástalan küzdelmeinek reménytelenségeit, nincs jogunk képviselnünk őket. Emberi tisztességgel beszélünk sem szabad így róluk, hiszen ha a róluk szóló beszéd a fejük fölött zajlik, az már eleve az ő

megcsúfoltatásukat jelenti. Mindig így történt ez az elmúlt évszázadban, különösen a szocializmus évtizedeiben. Tisztességtelen dolog az ő megkérdésük, sorsuk föltárása, megértése és átélése nélkül arról gondolkodni, hogy törvényi kényszerítésekkel milyen jövőt határozhatunk meg számukra, un. „országos érdekekből”.

Ahhoz tehát, hogy a föld és a parasztság kérdésében törvényi döntést lehessen hozni, még sok mindent át kellene gondolni, át kellene látni. A föld és a nép kérdésében senki sem indulhat ki kényszerhelyzetből, még az úniós csatlakozás kényszerpályája sem tehet tönkre egy népet. Nem föltételezhetjük ugyanis, hogy a Nyugathoz való csatlakozás minden belső bajt orvosolni fog.

A nép csak saját múltjával érthető!

A múlt mindig kétarcú: ha megértjük és feldolgozzuk, akkor jövőt ad, tanítómesterré válik, de ha figyelmen kívül hagyjuk, akkor fölemészt. Ennek szellemében vessünk számot most az elmúlt 100-120 esztendővel.

1: A tanyai típusú gazdálkodás kezdetei, és a harmincas évek

Tudjuk jól, hogy a nyugati típusú iparosodási és polgárosodási folyamat az 1867-es kiegyezés után érte el hazánkat. E folyamat gazdasági változásaiból és az I. világháborúból fakadó szociális feszültségek eredményeképpen „kitántorgott Amerikába másfél millió emberünk”. Úgy mondják, hogy ettől a kortól vezetünk az öngyilkossági statisztikában.

Jobban kellene tudatosítanunk, hogy e társadalmi feszültségek a magyar parasztság sorsán is változtattak. Sőt! Fel kell figyeljünk arra, hogy a magyar parasztság a XX. sz. elején, a válságokkal teli világgazdasági folyamatokra milyen életképes választ tudott adni! Örökölt értékeinek szellemében ugyanis kialakította azt a tanyavilágot, mely a maga eredetiségével, önfenntartó, ökológikus gazdálkodási rendszerével a magyar mezőgazdaság további arcát döntően határozta meg. A tanyavilág önfenntartásra törekvő, ökológikus gazdálkodási formája ma is példa értékű! Akkor is így van ez, ha a magyar tanyavilágban sok esetben kényszerszertanyasodási folyamatról kell beszélnünk!

A tanyavilág hírhedt szociális nyomorúságát nem az életforma helytelensége okozta, - ahogyan ezt egyesek gondolják és állítják. A harmincas éveket mindenhol, a tőkeerős nyugati államokban is ez a nyomorúság jellemezte.

A tanyai parasztságnak, - épp saját tapasztalatából kiindulva, - egyedülállóan józan és kemény társadalomkritikája alakult ki. Tudta, hogy a várostól csak a csendőrt és az adóvégrehajtót kapja. A tanyai és a városi világ közötti értetlenség napjainkig tart, és még most is súlyos következményei vannak, főleg a fiatalok életszemléletében. Vélhetően a földpolitikát is meghatározták.

Nem lehet azonban eléggé hangsúlyozni a csodát: a tanyavilág, a maga élet-halál harcában, töretlenül fejlődött a két világháború, és a nagy világgazdasági válság ellenére is. A természettel harmonizáló gazdasági, társadalmi és kulturális élete sok emberi értéket termelt!

Klebelsberg Kúnó vezetésével a tanyai tanítók sora soha el nem évülő érdemeket szereztek e nép kulturális fölemelkedésében! Kevesen tudják, hogy a klebelsbergi program beindulását, Hanauer István váci püspök 1921. szept. 1-én kelt pásztorlevele előzte meg: „Emlékirat az Alföld lelkipásztori ellátásáról. „*A nm. vallás és közoktatásügyi Miniszter Úr figyelmébe ajánlva.*” Az ajánlás nem volt eredménytelen. A püspök megrendítően elemezte a tanyavilág társadalmát és annak problémáit, természetesen lelkipásztori kérdésfelvetésből.

Akkor az egyház egyéb lehetőségeivel is mozdult a parasztság megsegítésére. Egy-két évtized alatt a KALOT és a KALÁSZ mozgalom, a maga népfőiskoláival, a legkisebb falut elérő oktatási rendszerével, európai szinten is a szociális igazságosság zászlóvivője lett. Hasonló program nélkül ma sem lehet jövőt építeni!

Ezt az időszakot összegezve a következőt kell mondani: Minden fórumon, az elemi oktatástól kezdve a törvényhozó munkáig, arra kellene törekedni, hogy a múlt e szerves folyamatát, életerős kezdeményezéseit jobban megértessük, és letisztult tapasztalatait közkinccsé tegyük. A mostani világgazdasági és világpolitikai folyamatokra csak a múlt hiteles tapasztalatai alapján adhatunk tárgyilagos és becsületes választ! Olyan választ, amely saját népünk és kultúránk értékítéletének megfelel. A tanyavilág múltjára, a semmiből való indulás erejére büszke lehetne parasztságunk, de az egész ország is.

E munkából az egyháznak ma is ki kell vennie a részét. A magyar tanyavilágnak ugyanis vallási-teológiai üzenete is van! A tanyavilág megszületése, - a tanyára való kivonulás hitbátorsága -, analóg a bibliai üdvtörténet ábrahámi és mózesi kivonulásával! Mindkettő egy értékzavarodott társadalmat ismer a háta mögött, amellyel szemben a jövő élet reményét mindig az életért érzett személyes felelősség, illetve a fizikai és szellemi-lelki távolságtartás társadalomkritikája hordozza! A hajdani tanyavilágot e nép reményei nélkül nem lehet megérteni.

Ezen hitlépés mindig ígéretes. Ábrahámnak szóló ígéret pl. így hangzik: Földed lesz, tehát talaj lesz a lábad alatt: nem leszel gyökértelen senki. Annyi utódod lesz, mint égen a csillag: termékeny lesz az életed, hitedből új nép, új társadalom születik. És végül, a te kivonulást is vállaló hited tetterős „belső fegyelme”, bátorsága és nagylelkűsége, áldás lesz a föld minden embere számára! Ma így is megfogalmazhatnánk ezt az ígéretet: Az én-központúság zsákutcájába jutott társadalmakkal szemben a jövő élet valóságos erejét és túlélési lehetőségét te mutatod meg!

Kár, hogy az egyház, a maga teológiájával nem dolgozza föl, és lelkipásztori munkájával nem él a tanyavilágban rejlő erő lehetőségével! A tanyai néphez és a magyar kultúrához ezt a lelkiség állna a legközelebb!

2: Rákosi börtönei, és a kádári jólét

A jövő érdekében azonban fel kell dolgozni azt a tragédiát is amelyet Rákosi, és a kényszeres TSZ-esítés okozott. Ez a folyamat a megművelt földön és a megértett természetben a maga gazdájaként élő és erkölcsi kultúrával rendelkező népet szétverte, maradékát pedig agrárproletárrá süllyesztette. A törvényhozásnál figyelembe kell venni, hogy az elmúlt fél évszázadban szétvert magyar parasztság kiszolgáltatott, nem képvisel olyan erőt, mint a tőkeerős, töretlen hagyománnyal rendelkező nyugati parasztság.

A szocialista évtizedeket lezáró esztendőben, 1989-ben, Kecskeméten, „Tanakodás a tanyákról” címmel egy tanyakonferenciát szerveztek. Fodor Ferenc a következőket mondta: *„Napjainkban számtalan kiadványban számtalan vélemény lát napvilágot, amelyből hiányzik az empátia, az a törekvés, amely azt vizsgálná, hogy miként hatottak a képtelen intézkedések a parasztemberek erkölcsi világára. Vajon hogyan tudták átélni a mindennapos megaláztatásokat, az internálótáborokat, Rákosi börtöneit? Hány embert hurcoltak meg igazságtalanul, tették tönkre családi életét, hány becsületes parasztember esett áldozatul a skizofréniának? Még számtalan kérdést kell őszintén megválaszolnunk ahhoz, hogy a tanyák és a paraszti gazdaságok jövőjéről beszélhessünk. Még ma is cinkos némasággal hallgatunk arról a – Pozsgai Imre szerint – 600 ezer ember sorsáról, akiket akkor megaláztak, akiktől most azt várunk, hogy újból kezdjenek valamit. Ezeket az embereket a társadalom kényszerítette rá a lopásra, csalásra, hazugságra. A büntudatot államilag préselték agyukba hosszú éveken keresztül, míg oda nem jutottak, hogy csakugyan azt hiszik, hogy ők valóban bűnösök.*

Meggyőződésem azonban, hogy a parasztság tönkretételét Rákosi börtönei csak elkezdték. A parasztság felmorzsolását a kádári jólét fejezte be, amikor egyre nagyobb és fehérebb kenyérrel jutalmazta az örökölt életmód, a hagyományos gazdálkodási szemlélet, és az emberi lélek erkölcsi alapjainak megtagadását. Úgy tűnik, hogy e nép megsemmisítése

kitűzött cél volt.

Az akkori fiataloknak, „a kádári jólét gyermekeinek” az iskolákban és a médiákban, azt sulykolták a fejébe, hogy apáik gondolkodása maradi, túlhaladott, nevetséges. Ők már igazi TSZ-alkalmazottaká váltak. Elfelejtették, olykor megtagadták apáik átfogó életszemléletét, gazdálkodói kultúráját, lelkületét. Közülük ma sokan a munkanélküli segílyt várják, tehetetlenül, félalkoholistán, legyengült egészséggel.

Mások, - elfogadva a társadalom könyörtelen kényszerhelyzeteit -, a vállalkozói versenyhelyzetben akarnak érvényesülni, irgalmatlan élettempót diktálva maguknak. A TSZ-világ örökségeként, kicsiségük ellenére is a nagyüzemek termelési és értékesítési logikája szerint gondolkodnak. A társadalmi élet pénzforgalma is erre a kényszerpályára helyezi őket. Az infarktusos halálban ők vezetnek. Apáik társadalomkritikája, természetismerete és értékrendje számukra is csak alig-alig létezik, gondolataik az intenzív termelés, a piac, a profit körül járnak. Az életszínvonal szentsége a legtöbb esetben megkérdőjelezhetetlen számukra, akkor is, ha elérnek valamit, de akkor is, ha csak annak hiányán keseregnek.

Vannak olyanok is a tanyákon, akik még lovasfogattal próbálnak boldogulni. Általában idősek, a gyermekeik is alig-alig értik meg őket. Pedig mondanivalójuk mély természetszeretetről, életismeretről tanúskodik. Ezen idősek közül nagyon sok a lelkiileg megroppant, akik a múlt aljasságait nem tudták feldolgozni. Szorongásaik még most is a kommunista idők üldöztetéseit idézik.

Súlyos gond, hogy e nép körében az alapszintű népi kézművesség is kiveszett. Nincs, aki a gyapjút kimosná, feldolgozná, nincs, aki szövőszéken dolgozna, stb. Pedig ezáltal olyan termékeket állíthatnának elő, amelyek már nincsenek kiszolgáltatva az élelmiszerpiac vállalkozóvá minősült neppereinek.

Az imént említett konferencián Horváth Dezső a következőt mondta: „*Nem akarok se vád-, se védőbeszédet írni az agyonnyomorgatott, és az összetartozás érzésétől is megfosztott tanyai nép ellen, vagy mellett*”. Később így folytatja: „*Föltehetően soha nem tudjuk már meg, hogy az agyonmérgezett mezőgazdaság és a fölvilágosító szótól is elűtött tanyai nép milyen összefüggésből támadnak az idegbetegek...*”

Alljunk meg egy pillanatra ennél a „felvilágosító szónál”. Hiánya tragikus. Ma, 12 év múltán sincs senki, aki érthetően föltárná e nép előtt a természettől és a valóságtól elidegenedett társadalom ellentmondásait, a társadalmi folyamatok buktatóit. Így az uniós csatlakozásnak is ők lesznek az első áldozatai. Ezt egyébként nagyon jól érzik.

Amíg tehát összehangolt munkával föl nem tárjuk tényszerűen mindazt, amit a „magyar-típusú kirakat-szocializmus” kultúr- és agrárpolitikája tönkre tett a nép értékrendjében, hitében és hagyományos gazdálkodási szemléletében, addig tovább él és hat a kádári jólét erkölcsileg és gazdaságilag megalapozatlan mítosza. Az életszínvonal kényszeres emelkedésének narkózisában elkábult nép nem tud még egymással sem együttműködni, de nem értheti meg azt sem, hogy a szerényebb, de természetesebb alapok, jobban tudják biztosítani a jövőt!

És erre a feldolgozatlan múlt sérüléseivel terhelt, felbillent értékrendű tanyavilágra zúdult rá a legutóbbi 12 esztendő törvényekkel védett, külföldiek érdekeit szolgáló szabad versenyos kapitalizmusa.

3: A kényszerprivatizáció, és annak következményei

Meg kell érteni, és fel kell dolgozni azt a pusztulást is, amelyet a TSZ-ek előkészítés nélküli szétverése jelentett. A TSZ-ek, minőségüktől függetlenül olyan szervezetséget adtak az évtizedek során megtizedelt, többé-kevésbé agyamosott parasztságnak, amelyben mégis élni lehetett.

Időre lett volna szükség ahhoz, hogy ez a parasztság lélegzetvételhez jusson, és az új gazdasági követelményekhez, piacviszonyokhoz és az elsivatagosodás klímaváltozásához a

termékszerkezet és a gazdálkodási szemlélet lassú alakulásával alkalmazkodni tudjon. Ezt biztosíthatta volna a TSZ-rendszer még működő adottságainak ésszerű felhasználása, mindaddig, amíg a nép egy érlelődő társadalmi-kulturális folyamat eredményeképp dönteni tud saját sorsáról.

A kényszerprivatizáció időszakában szembesülni kellett volna az előző nemzedékek gondolkodásának belső értékével és erejével, számot kellett volna vetni a Nyugat gazdasági és kulturális hatásának következményeivel. Ehhez szakemberek, tanulmányutak, tapasztalatcserék segítségével kellett volna. Csak ezek után tudták volna eldönteni, hogy egy önálló léttér és gazdálkodás kialakításában, annak adminisztrációjában és piacteremtésében, stb. mire képesek, mennyire váljanak önállóvá, és mit szervezzenek közösen.

A kényszerprivatizáció során azok, akiknek a mostani gazdálkodási helyzetre rálátása volt, tehát akiknek nem volt szükségük arra a bizonyos „felvilágosító szóra” - pl. TSZ-vezetők -, azok óriási vagyontudtak megszerezni, míg a kisemberek, termelőeszközök nélkül, alig tudtak valamit kezdeni a nyakukba szakadt földdel. A termelő egységek tönkrementek, a föld elértéktelenedett, hogy végtére is a tanyák és a földek jelentős százaléka, - még ha zsebszerződésekkel is -, a gazdasági folyamatok ismeretében sokkal járatosabb, tehát arra a bizonyos felvilágosító szóra nem szoruló nyugatiak tulajdonává válják.

Csaknem lehetetlen megmondani, hogy a kényszerprivatizáció csődjét hogyan lehet helyre hozni? Felülről jövő törvényi kényszerrel bizonyosan nem, hanem csak közös gondolkodással, nagyon sok felvilágosító szóval, jó példával, és egy nép életszemléletének belső érlelődését tisztelő türelemmel.

4. Vitatható jelenben, a kiszámíthatatlan jövő előtt

A látszat szerint falvaink, és az egyes tanyák képe, „életszínvonalat” sugalló felszereltsége, „civilizáltsága”, egy urbanizált környezet hangulatát sugallja, egyes vállalkozók élettere pedig már Nyugatot idézi. Az emberek lelkiismereti vívódásainak, felbomló családi kötelékeinek, töredezett emberi kapcsolatainak és testi-lelki betegségeinek tanúsága szerint azonban létük csak szánandó, halálra kárhoztatott vergődés. Egyértelműbben, mint ahogyan az a harmincas évek élet-halál harcában volt! Akkor ugyanis a természettel való együttélés belső ereje, az összetartozás tudata és az örökölt hitkultúra szervezettebb és reményteljesebb jövőt sugalmazott. Megfontolandó, hogy az akkori próbatételek még a nép éneklő kedvében sem tettek kárt!

A jóléti-fogyasztói társadalom észjárása szerint azonban egy országban csak „populáció” létezik, és gazdasági törvények uralkodnak. Az alapvető társadalmi ellentmondások és személyes krízisek föltárása szinte halált hozónak tűnik, és nem jövőt teremtő erőnek látszik. Az ellentmondások földerítése és kezelése még a magyar egyház lelkipásztori törekvéseiben sem jelenik meg, egyszerűbbnek tűnik az életet nyugati minták logikája szerint megszervezni. Pedig a krízisek vállalásakor az egyház nem feledheti: neki van keresztire feszítettje és föltámadottja!

A nyugati világ társadalomszervezéséhez hasonlóan, hazánkban is csak valamiféle szociális munka próbálja a gyökerében megroppant társadalmi élet felületi egyenetlenségeit elsimítani, mentálhigiénés programok akarják a nép elvesztett hitének feneketlen kútját lefedni, és legfeljebb „hagyományörző” jó szándék iparkodik a tönkretett kultúra hiányát feledtetni.

Gandhi saját népének sorsát látva fölvetette a kérdést: „Miért kell nekünk a Nyugat minden nyomorúságát átvennünk?” A kényszeres nyugati integrációt egyetlen életfeltételnek tekintő gondolkodás számára ez a kérdés kényelmetlen hitvallás! A Nyugat gazdasági kényszerpályája, amelybe előkészületlenül belekényszerítjük a mi feldolgozatlan múltú, sérülésekkel terhes népünket, csak haláltánc lesz a tanyai nép, és a magyar parasztság számára.

A törvényhozóktól azt kell kérni, hogy egy tönkrevert vidék szétvert népe számára adjanak lehetőséget. Gazdasági és politikai, de kulturális és pedagógiai eszközökkel is tegyenek meg mindent azért, hogy a nép otthon érezhesse magát saját földjén, és újra kialakulhasson egy életerős, kultúrával rendelkező parasztság.

Elképzelhető-e az, hogy valaha is lesz olyan földtörvény, amelyet a parasztság magáénak érez, és abban segíti, hogy termékeny földön, emberszabású életet élhessen?

Összegzés

A népet népnek tekintve tegyük élettapasztalattá a múltat, dolgozzuk fel a múlt sérüléseit.

Biztosítsuk a parasztságnak a felvilágosító szót, hogy tájékozódni tudjon abban a társadalomban, amelyet kiszámíthatatlan érdekek vezérelnek.

Törvényekkel védjük és segítjük a paraszti életforma belső fejlődésének, érlelődésének folyamatát, akár olyan áron is, hogy e miatt késik az úniós csatlakozás!

Ne a tőkeerős külföldi, hanem a paraszt legyen minden törvény kedvezményezettje!

A történelmi múlt, és a jelen helyzet kríziseinek feltárásában és feldolgozásában kérjük az egyházak segítségét is

Amíg a magyar tanyavilág kialakulásának tapasztalata szerint, bibliai tapasztalatokkal megerősítve hatékonyan nem fordulhatunk szembe azzal a gazdasági, kulturális, sőt politikai befolyással, amely a gazdasági életben csak gyarmatot, a kulturális életben pedig kiskorúnak tekint bennünket, addig nem lehet jövőnk!

Pedig a boltban vásárolható, kenyérben mennyi a puffasztószer, állagjavító és tartósítószer! Népünk még ma sem fogja föl, hogy ez a kenyér dekorációnak ugyan első osztályú, de életereje nincs.

Tisztelték a természet kemény, embert formáló erejét, ugyanakkor tisztán látták a társadalmi élet és a politika öntörvényűségét. Előre látták és megmondták az érdekrendszerek és ideológiák önkényuralmának tragikus következményeit.

Elsősorban meg kell értetni, és fel kell dolgoztatni a múltat: történelmi kutatásokból kiindulva, az iskolai oktatás, a népművelő munka, (önképző körök, gazdakörök,) továbbá a kríziskezelő szolgálatok (családsegítő szolgálat, falugondnok, stb.), a különböző társadalmi szervezetek, és természetesen az egyházak segítségével. E népet népnek tekintve, a jóléti-fogyasztói életszemlélet ellenében, saját értékeinek megbecsülésére kellene serkenteni.

A múlt és a jelen terhei, és a jövő kilátástalansága nemcsak az eszköztelen kisembert terheli, hanem a sikeresnek látszó mezőgazdasági vállalkozókat sem kíméli. Ők a nyugati területfelvásárlókkal, kétes erkölcsű „munkahelyteremtőkkel” szemben, lényegesen előnytelenebb helyzetben vannak. Azt tapasztalják, hogy a törvények csak a külföldit védik, ők a megígért támogatásokat is csak elképesztő tortúrával, és többnyire akkor is csak töredékesen kapják meg.

Erkölcsei alapokkal rendelkező népről beszélni veszélyes, a nép hitével és kultúrájával foglalkozni pedig értelmetlen.